

S A Y I 9 • 2 0 0 3

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

ettiği belirtilmektedir. Bu bölümde ayrıntıya inmemenin neden olduğu ilk bakıştaki yüzeysellik, temel amacın mevcudun dile getirilmesi olduğu şeklindeki açıklamayla dengelenmektedir. Klasik İslâm geleneği hakkındaki değerlendirmelerde özeldir Kur'an'ın, genelde ise İslâm dininin bizzat varlık kaynağı olduğu gerçeğinin çoğunlukla farkında olunmadığı doğrudur. Dolayısıyla bu hususun altının çizilmesi ve İslâmî ilimlerin bu cihetten ayrıntılı tetkikinin yapılması icap etmektedir. En azından çok yönlü bir Müslüman düşünür bağlamında, söz konusu hususun nasıl tahakkuk ettiğinin ortaya konulması, kitabın diğer bölümlerindeki tavır dikkate alındığında, bir gereklilik haline gelmektedir. Buna göre İslâmî ilimlerin, aslında terkinin yalnızca ilk kelimesi, yani Müslüman toplumdaki ilimlerin İslâmî olması dikkate alınarak açıklanması, kitabın bir başka eksik tarafını oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, ele aldığı konuları ayrıntılı biçimde incelemeyi değil, temel saik ve gayeleriyle vazetmeyi ve tenkidi de içeren tasvirini sunmayı amaçlamayan bu eser, yukarıda değinilen problemlili taraflarına rağmen, bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaya yardımcı olmaktadır.

Ömer Türker

İnsanın Anlam Arayışı ve Din: Logoterapik Bir Araştırma,
Abdülkerim Bahadır.

İstanbul: İnsan Yayınları, 2002. 190 sayfa.

Çeşitli ülke insanları üzerinde yapılan anket çalışmalarında, doğuştan gelen anlam ihtiyacının diğer ihtiyaçları fazlasıyla katladığı görülmektedir. Nitekim Batı'da anlam üzerine yazılan kitapların sayısındaki artış, modern dönemde anlam ihtiyacına yönelik belirgin bir vurguya işaret etmektedir. Bu çalışmalarda logoterapi kavramı özel bir yer işgal etmektedir. Viktor Frankl tarafından ortaya konan bu yaklaşım, modern insanın en büyük sorununu "anlam arzusunun engellenmesi" olarak görmekte ve insanın engellenen anlam arzusuna yeniden işlerlik kazandırmaya çalışmaktadır.

Anlam arayışı ve logoterapi kavramları üzerine odaklanan *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, logoterapi ile bağlantılı ilk Türkçe çalışma olması sebebiyle önem kazanmaktadır. Yazara göre, "insan var oluşunun özü ve esası olma" vasfı ile nitelenen "anlam" arayışının en keskin şekillerinden birini "hakikat arayışı" oluşturmaktadır. Böylece anlam arayışı hakikat arayışı ile özdeşleştirilmekte; hayatın sebebi, anlamı ve gayesiyle ilgili sorulara verilen cevaplarla anlam ihtiyacının pekiştiği ifade edilmektedir. Eserde ayrıca modern dönem insanına özel bir vurgu söz konusudur. Bu vurgu, modern insanın en büyük

sorununun anlamsızlık duygusu olduğu genel kabulüne dayanmaktadır. Bu bağlamda eserde yer yer eski çağ insanı ile modern dönem insanı arasında anlam açısından mukayeseler yapılmaktadır.

Öte yandan logoterapinin dayandığı birtakım ilkelerin, yazanın bu telakkiye sıcak bakmasına ve logoterapik yaklaşımı benimsemesine sebep olduğu görülmektedir. Bu ilkelerin başında insanın kişisel yaşantısına önem vermesi, indirgemeci ve tek yanlı yaklaşımların reddi, dindar, dinsiz, agnostik her inançtan insana açık ve objektif bir terapi yöntemi olması sebebiyle dine ve dinî olana kapılarını kapamaması, kurucusu tarafından bizzat yaşanmış tecrübelerle temellendirilmiş olması gibi özellikler zikredilebilir.

Yazar, "Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din" başlıklı doktora çalışmasını esas alarak iki bölüm halinde yazdığı eserin birinci bölümünde anlam arayışını teorik olarak ele almakta, ikinci bölümde ise konu ile ilgili bulguları değerlendirmektedir. Araştırmanın temel hedefini anlam arayışının tanımlanması, temel dinamiklerinin ve kaynaklarının tespiti, dinin ve dinî eğilimlerin anlam arayışıyla olan ilişkisi şeklinde tayin eden yazar, çağın en temel probleminin var oluşsal engellenme dolayısıyla yaşanan anlam kaybı olduğunu ileri sürmekte; stres ve sıkıntı kaynaklı hastalıkların yaygınlaşmasını da bu durumun tabii bir sonucu olarak görmektedir. Teknolojik ilerlemenin, insanların hayat şartlarında birçok kolaylık sağlamış olmasına rağmen, beraberinde huzur getiremediğini; çünkü var oluşsal sorulara cevap buldukça zenginleşen anlamlı bir dünyanın kazanılmasında bilim ve teknolojilerin yetersiz kaldığını ifade etmektedir.

Öte yandan yazar, ankete dayalı olarak yapılan çalışmaların sonuçlarını aktarmakta, gelişimin, cinsiyetin, sosyo-ekonomik durumun ve dindarlığın anlam arayışındaki tesirlerini anket bulgularına dayalı olarak vermektedir. logoterapi ile din arasında bir karşılaştırma yapan yazar, hayatın amacı ve hedefi gibi pek çok kapalı konuda dindan aydınlatarak insan varlığına nihaî bir anlam veren inanç ile logoterapinin anlam arayışı arasında bir bağlantı kurmaktadır. Bununla birlikte logoterapi Tanrı'ya inanıp inanmama meselesiyle değil de, dindarlık olgusunun insan hayatındaki yeri konusuyla ilgilenmekte ve dolayısıyla logoterapi ile dinin hedefleri nihaî kertede farklılaşmaktadır. Logoterapi'nin nihaî hedefi ruh sağlığı iken, dinin nihaî hedefi ruhsal kurtuluş olmaktadır.

Yazara göre anlam kazanma ile doğrudan ilgili olan kendini aşma, aynı zamanda kendi istek ve arzularına mesafe koymayı içermektedir. Çünkü insanın kendi benliğinden sıyrılmaksızın kendi ötesine ulaşması mümkün değildir. Kendini aşmanın en üst derecesi ise dinî değerlerle kurulan ilişkide görülmektedir. Kendini aşarak anlam kazanma yöntemleri arasında açık fikirlilik, dinî kabuller, dindarlık, kendini kontrol etme, kendine mesafe koyma gibi hususlar zikredilirken; anlam kazanma sürecinin motivasyon faktörleri

olarak da umut, iyimserlik, sevgi, ilgi, hedefe ulaşmak için belirlenen bir amaç, bilinçli sorumluluk ve vicdan, fedakârlık ve diğerkâmlık gibi unsurlardan bahsedilmektedir.

Var oluşsal engellenme ve var oluşsal boşluk konusunun anlatıldığı bölümde ise anlamsızlık duygusuna sebep olan faktörler arasında bedensel hastalıklar ve fiziksel eksiklikler gibi biyolojik sorunlar yanında; suçluluk duyguları, çeşitli korku ve kaygılar, baskı ve zorlamalar gibi psikolojik sorunlar; ayrıca işsizlik, siyasî ve ekonomik sıkıntılar, savaşlar ve doğal âfetler gibi sosyo-kültürel sorunlar üzerinde durulmaktadır.

Metin içinde zaman zaman temas edilen din ile anlam arayışı arasındaki ilişki, eserin son bölümünde müstakil olarak konu edilmektedir. Antropolog Clifford Geertz'in ve G. W. Allport'un anlamla irtibatlı olan din tanımları verildikten sonra (s. 137 ve 138), hem insanın psikolojik yapısında bulunan din ihtiyacı hem de dinin muhtevasında bulunan insana yönelik temel anlamlar zikredilmek suretiyle insan ile din arasındaki sıkı irtibat vurgulanmaktadır. Böylece inanç, varlığa anlam yüklemenin önemli bir yolu olmakta ve varlığa anlam yüklemek suretiyle insanda var olan çeşitli boşluklar doldurularak bir rahatlama meydana gelmektedir. Bu işlemler sırasında öncelikle insanın kendi gizli güç, kapasite ve temayülleri iyi tanınması gerektiği noktasından hareketle, çeşitli psikolojik değerlendirmeler yapılmaktadır.

İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olan anlam arayışının önemi, sebepleri, tesirleri ve doldurduğu boşluklar üzerinde durmak suretiyle insan açısından oldukça önemli bir ihtiyacı konu edinen eserde, anlam kazanma sürecinde dine yönelik referansların önemli bir yer işgal ettiği de görülmektedir. Bununla birlikte kendisinden en çok alıntı yapılan ve düşünceleri en fazla dikkat çeken yazarın Frankl oluşu ve ayrıca son bölümde Batılı düşünürlerin din tanımlarının esas alınması, verilen örneklerin Batı dünyasından seçilmesi ve nihayet bütün bu Batı kaynaklı veriler dikkate alınarak psikolojik tahlillerde bulunulması, çalışmanın büyük oranda Batı kaynaklı fikirlere dayandığını ortaya koymakta ve bu manada bir eksikliğe işaret etmektedir.

Zira, eserde de değinildiği üzere, anlam arayışı, muhteva ve yöneliş boyutları itibariyle sübjektif bir karakter taşımakta ve dolayısıyla aynı toplumda bulunan insanlar arasında değişiklik gösterdiği gibi, bir toplumdan diğerine büyük farklılıklar arz edebilmektedir. Toplumu meydana getiren insanların dinî, kültürel ve siyasî birikimlerinin anlam anlayışlarının şekillenmesinde büyük rol oynadığı bir gerçektir. Bu itibarla, aynı dinî ve dünyevî düşünceyi paylaşan insanların anlam arayışlarının birbirine yakın olması kaçınılmaz olmaktadır. İşte bu sonuç, bir ülke insanının anlam düşüncesine hitap eden bir eserde konuyla ilgili bilgi, bulgu, sonuç ve değerlendirme tarzındaki materyallerin, o kültür birikiminden hareketle şekillenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Emine Yarımbaş